

та розбійних нападів у громадських місцях / Л.В. Козлюк // Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах : матеріали міжнарод. наук.-прак. конф. (м. Запоріжжя, 5 листопада 2010 р.) : в 3-х ч. – Запоріжжя, 2010. – Ч. 2. – С. 82-86.

Філіпп Анастасія Володимирівна
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЖЕРТВА СТАТЕВОГО ЗЛОЧИНУ ТА ЇЇ ПОВЕДІНКА: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Сексуальна (статева) злочинність – це сукупність злочинів, що спрямовані проти статевої свободи та статевої недоторканності особи та вчиняються із застосуванням фізичного, психічного насильства або використанням безпорадного стану потерпілого з метою задоволення сексуальних потреб у природній та збоченій формі [1, с. 193]. Найнебезпечнішим проявом цього виду злочинності є насильницькі злочини, зокрема згвалтування. Саме насильство, агресивне та зневажливе ставлення до людини, її здоров'я, честі і гідності, свободи, недоторканності і відрізняє таку поведінку від усіх інших видів злочинної поведінки. Потерпілим від цих злочинів, крім фізичних ушкоджень, завдаються ще й психологічні травми, які можуть вплинути на їх психічний стан і подальше життя взагалі.

Жертвою злочину є окрема людина або група людей, яким злочином прямо чи опосередковано спричинено фізичну, моральну або матеріальну шкоду [1, с.57]. Як зазначає А.І. Алексєєв, фігура жертви злочину досліджується не у формально-юридичному (процесуальному), а в контексті її ролі в механізмі злочину [2, с.154]. Слід зазначити, що певна частина згвалтувань вчиняється під впливом поведінки потерпілих. Іноді вони мають можливість або підсвідоме бажання стати жертвою злочинів або взагалі своїми діями або бездіяльністю свідомо провокують у злочинця бажання вчинити злочин або значно полегшують його вчинення. Майбутні потерпілі від даного виду злочинів у ситуації, що склалася, часто діють керуючись своїми поглядами та способом життя, що в свою чергу впливає на злочинний результат.

Як зазначає А.П. Шеремет, морально-психологічний образ потерпілої, її взаємовідносини з насильником, попередня поведінка і характеристика (алкогольне сп'яніння, психічна неповноцінність, погана репутація) не мають вирішального значення для порушення кримінальної справи. Однак особа потерпілої віктимологічно відіграє все більшу роль у практиці боротьби зі

згвалтуваннями. Її спосіб життя і поведінка набувають суттєвого правового значення під час індивідуалізації покарання винного, в оцінці зібраних доказів та профілактиці згвалтувань [3, с.63-64].

Згідно з проаналізованими нами вироками районних судів за різними частинами ст. 152 КК України за останні 5 років, потерпілими від цих злочинів у 100% випадків були жінки. Вік потерпілих на момент вчинення щодо них згвалтування є таким: малолітні та неповнолітні особи – 14%, від 18 до 50 років – 77%, жінки від 50 років – 10%. Групові згвалтування вчиняються частіше до осіб молодшого та середнього віку, згвалтування осіб більш старшого віку вчиняються одноособово.

Щодо поведінки жертв даної категорії злочинів, то слід зазначити, що у 32% випадків жінки абсолютно позитивно себе поводити, ніяк не провокували злочинців і не давали приводу до скоєння насильства; у 14% спостерігалось явне уникнення конфліктної ситуації, 16% – нейтральний характер поведінки; жінки, які своєю легковажною поведінкою спровокували вчинене щодо них згвалтування, – 31% випадків, явна провокуюча поведінка в ситуації, що передувала злочину, – 7% випадків. При цьому слід звернути увагу на те, що у 47% випадків потерпілі майже не чинили активного опору сексуальному насильству проти них через погрози або явну перевагу сили злочинця, у 40% потерпілі чинили опір, але не дуже активно, 12% чинили активний опір, що у половині з цих випадків призвело до того, що злочин не було доведено до кінця і мав місце закінчений або незакінчений замах.

Слід зазначити, що 66% потерпілих за місцем проживання, місцем роботи чи навчання характеризувались позитивно, 6% – негативно, щодо 28% потерпілих характеристика у справі відсутня, що може свідчити проформальність підходу до збору даних щодо потерпілих під час досудового слідства.

Щодо стану жертв під час злочину, слід зазначити, що 66% з них були тверезі, 33% – перебували у стані алкогольного сп'яніння, причому 26% від загальної кількості потерпілих вживали алкогольні напої безпосередньо перед вчиненням злочину спільно зі злочинцем. Тобто, як бачимо, майже всі нетверезі потерпілі вживали алкоголь в компанії майбутнього злочинця. У цих випадках злочинець і жертва, як правило, належать до однієї соціальної групи зі схожим рівнем освіти та культури поведінки. Даних про спільне вживання наркотичних засобів із майбутнім злочинцем, а також про перебування жертви у стані наркотичного сп'яніння нами не виявлено.

Характер взаємовідносин між злочинцем і жертвою має великий вплив на мотив вчинення згвалтування. Так, згідно з аналізом досліджених нами вироків, випадків, коли жертва та злочинець взагалі не були знайомі та ніколи не бачились – 39%, бачились до вчиненого злочину один чи кілька разів – 33%, були знайомі та систематично спілкувались – 21%, перебували в дружніх стосунках або родинних зв'язках – 7%. Як бачимо, злочинець частіше зважається на згвалтування незнайомої або малознайомої жінки, чим складає для себе більш комфортну психологічну атмосферу злочину. У результаті

проведеного М.О. Ларченко дослідження жертв статевих злочинів (2009 рік) були отримані такі дані: у більшості випадків між жертвою і злочинцем мало місце нетривале знайомство (36-38%), в 32-34% випадків жертва не була знайома із злочинцем, а в 24-28% злочинця і потерпілу пов'язували близькі стосунки [4, с.11]. З цього приводу О.В. Губанова (2008 рік) зазначає, що відповідно до ступеня знайомства жертви зі злочинцем згвалтування можна поділити на три групи: 1) напад на незнайомих (випадкових) жінок (30,6%); 2) згвалтування жінок, що мали ситуативне (безпосередньо до злочину) знайомство з гвалтівником (22,6%); 3) напад на жінку, раніше знайому гвалтівнику (46,6%) [5, с. 11]. Як бачимо, деякі показники суттєво відрізняються, що свідчить про унікальність та актуальність дослідження.

Таким чином, можна дійти висновку, що в більшості випадків жертва є активним учасником події злочину, а її взаємовідносини зі злочинцем значним чином впливають на мотивацію злочинного прояву. Особистісні характеристики потерпілої особи обумовлюють рівень її віктимності, тобто потенційної можливості стати жертвою того чи іншого статевого злочину. Обставинами, що так чи інакше впливають на дану характеристику, є: вік, рід занять, морально-психологічна характеристика, а також здатність чинити опір та поведінка у конкретній ситуації, що передувала злочину.

Бібліографічні посилання

1. Кальман А. Г., Христич И. А. Понятийный аппарат современной криминологии : терминологическ. словарь / под общ. ред. член-корресп. АПрН Украины, д-ра юрид. наук, проф. Голины В. В. – Х. : Гимназия, 2005. – 272 с.
2. Алексеев А.И. Криминология : курс лекций / А.И. Алексеев. – Изд. 4-е, исп. и доп. – М.: Щит-М, 2004. – 342 с.
3. Шеремет А.П. Злочини проти статевої свободи: монографія / А.П. Шеремет. – Чернівці : Наші книги, 2007. – 216 с.
4. Ларченко М.О. Кримінологічна характеристика особистості злочинця, винного у статевому злочині : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / М.О. Ларченко / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – 20с.
5. Губанова О.В. Кримінологічна характеристика та запобігання згвалтуванню (на підставі матеріалів практики Автономної Республіки Крим): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О.В. Губанова / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – 20с.